

581.5(082)

П78

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Матеріали
V Міжнародної науково-практичної
конференції*

**Кривий Ріг
2006**

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРУЙНИХ РОСЛИН КРИВОРІЖЖЯ

*Ющук Э. Д.,
Криворізький державний педагогічний університет*

Під впливом техногенних чинників змінюється ландшафт місцевості, гідрологічний режим, рослинний та тваринний світ; помітні зміни відбуваються в атмосфері і кліматі.

Низькопродуктивні господарські угіддя та пасовища різнотравних рослин, забур'янені отруйними та баластними рослинами. Під пасовища виділяють малопродуктивні угіддя – чагарникові площі, лісові масиви, ґрунти порушені водною ерозією, крутосхили, яри, балки тощо.

Отруйність певного виду рослин полягає від наявності в його складі токсичних речовин, які негативно впливають на організм тварини та людини. Отруйні речовини мають різноманітну будову і природу. На сучасному рівні найбільше вивченими отрутами є органічні *алкалоїди, глюкози-ди, ефірні масла, органічні кислоти та їх солі тощо* [1,2].

Алкалоїди. Окрема група азотистих сполук лужної природи, звідки походить і їхня назва: *алкалі – луг*. Вивчено понад 5 тисяч алкалоїдів і всі вони рослинного походження. Це сполуки гіркі на смак, фізіологічно високо активні, більшість отруйні та діють наркотично. Ці алкалоїди зустрічаються у рослинах родини макових, лілійних, пасльонових, жовтецевих. Але ці алкалоїди захищають рослини від поїдання тваринами, відлякують комах та перешкоджають дії паразитних грибів. Велика кількість алкалоїдів активно діють на нервову систему, а деякі відносять до найсильніших наркотиків, як *морфін і кокаїн* [3].

Сапонін – глюкозиди. Аморфні речовини гідролізуючись розпадаються на цукор – *сапогенін*. Особливістю сапонінів є те, що при змішуванні з водою вони утворюють бурхливу піну, нагадуючи мильну воду. Сапоніни – це клітинні отрути, котрі подразнюють слизові частини і шкіру. Найбільше глюкозидів зустрічається в рослинах родини метеликових, хрестоцвітних, жовтецевих, лілійних та деякі представники гвоздикових (собаче мило, кукіль), а також сапоніни знаходяться в листках берези, плюща, в насінні гіркого каштану і корені солодки.

Особливості дії отрут на організм тварин може виявлятися різними способами [2,3], залежно від їх дози, від виду, віку тварин та інших факторів [4].

Дослідник І. А. Гусинін поділяє всі отруйні рослини на такі основні групи:

I. Рослини з дією на центральну нервову систему (болиголов, блекота, чистотіл, латук, глуха кропива стеблообгортна).

II. Рослини, які викликають розлад органів дихання і травлення (гірчиця, жовтушник, хрінниця пронизанолиста, дика редька).

III. Рослини, які негативно впливають на шлунково – кишковий тракт (акація біла, березка польова, рицина, льон, собаче мило (мильнянка), паслін).

IV. Рослини, які викликають порушення солеобміну (квасениця, щавель).

V. Рослини, які викликають механічні пошкодження (тирса, мишій).

До перерахованих груп за І. А. Гусиніним додається група шкідливих рослин, які, не викликаючи помітного отруєння організму, знижують якість продукції сільськогосподарських тварин, наприклад, молочних продуктів, м'яса, вовни та ін. Сюди відносять такі рослини, як всі види цибулі, талабан, кінський часник, хрінниця, лобода амброзієвидна, водяний перець, гірчак, кульбаба.

Як отруйна сировина нами було детально вивчено поширення отруйних рослин у флорі Криворізького залізорудного басейну із встановленням наукових назв видового складу.

Обстежені рослинні угруповання де зростають отруйні рослини нами віднесено в екологічні групи:

I. З числа отруйних та шкідливих рослин, які ростуть на луках та степових місцезростах:

- Блекота чорна - *Hyoscyamnus niger* L.
- Горицвіт весняний - *Adonis vernalis* L.
- Жовтець отруйний - *Ranunculus sceleratus* L.
- Жовтець їдкий - *Ranunculus acer* L.
- Жовтозілля звичайне - *Senecio vulgaris* L.
- Залізняця гірська - *Sideritis montana* L.
- Зірочник злаковидний - *Stellaria graminea* L.
- Мишій зелений - *Setaria viridis* L.
- Полин гіркий - *Artemisia absinthium* L.
- Пижмо звичайне - *Tanacetum vulgare*
- Реп'яшок пряморогий - *Ceratocephalus orthoceras* AC.
- Сон широколистий - *Pulsatilla latifolia* Rupz.
- Якірці сланкі земні - *Teibulus terrestris* L.

II. Заплавні луки та заболочені місцезростання:

- Жовтець отруйний - *Ranunculus sceleratus* L.
- Жовтець їдкий - *Ranunculus acer* L.
- Омег водяний - *Oenanthe aquatica* L.
- Пшінка весняна - *Figaria verna* Huds.
- Підмаренник чіпкий - *Calium aparine* L.
- Латук отруйний - *Lactuca virosa* L.
- Латук дикий - *Lactuca serriola* L.
- Синяк звичайний - *Echium vulgare* L.
- Частуха подорожникова - *Alisma plantago-aquatica* L.
- Щавель кінський - *Rumex confertus* Wild

Отож, велика кількість ботанічних видів рослинних угруповань диференційована в результаті тривалого еволюційного розвитку на певне розмаїття. Кожний ботанічний вид рослинного світу по-своєму важливий і незамінний для наукових досліджень та людської практики. Тому ботаніки усього світу прикладають багато зусиль для збереження різномайття рослинного і тваринного світу. Для здійснення цієї важливої справи створені міжнародні та національні червоні книги, на їх сторінках заносять види, яким загрожує повне зникнення. Природодлюбам, ботанікам треба бути обережними якщо у книзі сторінки забарвлені у червоний колір, це сигнал особливої небезпеки для людства, для науки.

При заготівлі слід мати на увазі, що збір лікарських рослин не сприяє розквіту нашої матері-природи. Із цього випливає, що будь-який рослинний організм по-своєму необхідний і корисний.

Література

1. Андреев В. Н. Ядовитые растения Молдавии. - Кишинев, 1949.
2. Гросскин П. Н. Ядовитые растения на лугах, пастбищах и полях, 1986.
3. Гусьнин И. А. Токсикология ядовитых растений. - М., 1952
4. Скороходько А. К. Шкідливі та отруйні рослини, 1938.